

17. Baumeister, R. F., Steinhilber, A. Paradoxical effects of supportive audiences on performance under pressure : The home field disadvantage in sports championships. *Journal of Personality and Social Psychology*. – № 47. – P.p. 85-93.
18. Benton R. E., Woodword G. C. *Political Communication in America*. – N. Y., 1985. – P. 56.
19. Cialdini, R. B., Richardson, K. D. Two indirect tactics of image management: Basking and blasting. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1980. – № 34. P.p. 366-375.
20. Jones E. E., Pittman T. S. Toward a general theory of strategic self-presentation // *Psychological Perspectives on the Self*. – Vol. 1. Hillsdale. – N. Y. : Lawrence Erlbaum, 1982. – P.p. 57-65.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Френкель – аспірант кафедри англійської філології Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика.

УДК 81: 00. 12/18

ВІРТУАЛЬНА МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТУ

Тетяна ХРАБАН (Київ, Україна)

У статті розглядаються наукові підходи до обґрунтування віртуальної реальності, яка формує віртуальну мовну особистість. Наголошується, що мовна особистість отримує безмежні можливості самореалізації в мережі Інтернет. Створення віртуальної особистості – приклад самостворення, а сама мережа Інтернет – це дзеркало сучасної цивілізації, її інформаційне відображення. Можливість максимального самовираження, аж до невпізнаної самозміни, є однією із найрозповсюджених мотивацій віртуальної комунікації її учасників.

Ключові слова: лінгвістика, віртуальна мовна особистість, мережа Інтернет ідентичність, комунікація, передача інформації, часовий фактор, спілкування.

The article deals with the comprehension of scientific approaches to substantiation of virtual reality shaping virtual language personality. It is noted that the language personality acquires unlimited possibilities of self-realization in the networkInternet. The creation of virtual personality is an example of self-creation, and the networkInternet is a mirror of modern civilization, its information representation. The possibility of maximum self-expression, until a unrecognizable replacing itself, is one of the most accepted motivations of virtual personality of her partners.

Key words: linguistics, virtual language personality, networkInternet, identity, communication, transmission of information, time factor, communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Лінгвістика є однією з гуманістично орієнтованих дисциплін, що визначає формування та розвиток різних напрямків, у тому числі теорії мовної особистості. Проблеми теорії особистості, що розглядаються у філософії, психології, соціології, так чи інше пов'язані з мовленнєвою поведінкою людини, оскільки людина реалізує себе не тільки у вчинках, але й у мові.

У сучасних умовах відбувається поступовий перехід від індустріального до інформаційного суспільства з новими технологіями комунікації, які надають йому образ, способи та стиль життя. В умовах інформаційного суспільства формується віртуальна реальність, яка вносить суттєві зміни у всі сфери життєдіяльності особистості. Наслідок цих змін помітні вже зараз, вони проявляються у життєдіяльності окремої людини, соціальних груп та громад.

Можна сказати, що кожна віртуальна особистість потенційно є витвором мистецтва, тобто створення віртуальної особистості – приклад самостворення, а сама мережа Інтернет – це дзеркало сучасної цивілізації, її інформаційне відображення. Отже, віртуальна комунікація дозволяє проявити не тільки актуальні, але й потенційні риси людського існування, не лише актуального, але й можливого буття.

Віртуальна мовна особистість у інтернет-комунікації, як категорія когнітивної лінгвістики, з'явилася не так давно – з появою Інтернету – і тому потребує подальшого всебічного теоретичного та практичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури щодо зазначеної тематики дозволяє констатувати, що над загальними питаннями теоретичного осмислення поняття «віртуальна мовна особистість» працювало і працює багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: К. Пилипенко, Є. Басовська, М. Грачова, О. Земська, Ю. Караулова, Л. Ігнаткіна, І. Пономаренко, Т. Романова, Т. Соловійова, Л. Струганець, Т. Шмельова, Т. Виноградова, А. Калашнікова, Н. Казнова, М. Курчакова, В. Becker, N. Yee, J. Bailenson, M. Urbanek, F. Chang, D. Merget та ін.

Проблеми теоретичного осмислення поняття «віртуальної мовної особистості» відображено в дисертаціях: Є. Сазонової [9] (антропонім в інтернет-комунікації), В. Махінова (теоретичні засади формування мовної особистості в історії) [7], Н. Казнової (трансформація мовної особистості в інтернет-комунікації) [6] і т.д.

Мета статті – визначити сутність поняття «віртуальна мовна особистість» як феномену Інтернету. Для цього розглянути мотиви та фактори, що впливають на створення віртуальної особистості, й визначити роль та місце мовної особистості у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Мовна особистість отримує безмежні можливості самореалізації у Мережі. У зв'язку з цим спостерігається поява нової форми самореалізації особистості, тобто можна казати про так звану «віртуальну особистість», що створюється реальною особистістю та такою, яка відображає зазвичай ідеальне та фантастичне Я-особистості. Термін «віртуальна особистість» багатозначний. Однак всі значення терміну мають загальну точку сполучення, що базується на опозиції «реальне – віртуальне». Серед основних значень виділяють такі, як:

- 1) прізвисько або псевдонім (user name, nickname), що використовується для ідентифікації користувача в комунікативних електронних середовищах (блогах, чатах тощо);
- 2) ідентифікатор для входу в комп'ютерну систему (login, user name);
- 3) вигадана особистість, яка створюється людиною або групою людей. Вона породжує семіотичні артефакти та/або такі, що описуються ззовні (virtual character, virtual persona);
- 4) комп'ютерна програма, що моделює розумну поведінку (robot, bot);
- 5) прізвисько або інший заміник імені людини (наприклад, номер чи особистий код), що застосовується для його громадянської, правової або іншої соціальної репрезентації.

У контексті нашої статті ми є прихильниками думки О. Лутовіної і розглядаємо віртуальну особистість як «реальну існуючу мовну особистість, яка заглиблена в ситуацію спілкування у віртуальній реальності» [5].

У даному контексті необхідно зазначити, що нові інформаційні технології надають однакову можливість проявити себе як реальну, так і віртуальну особистість. Навіть у такій країні як Франція, з культури якої вийшли багато постмодерністів, серйозно ставиться та обговорюється питання створення умов для самоідентифікації віртуальної особистості та охорони її прав, а також для додержання обов'язків. Прикладом подібного роду може служити «Декларація прав цифрової людини» А. Сантіні [4].

Така віртуальна особистість не заміняє реальну і не протистоїть їй, а є новою формою побудови власного «Я» та характеризується такими рисами.

1. Анонімність віртуальної особистості. Анонімність у цьому випадку розглядається не як відсутність імені, а як приховування справжнього імені.
2. Нематеріальність віртуальної особистості.
3. Різноманітна ідентичність віртуальної особистості, тобто можливість мати низку різних віртуальних особистостей одночасно або послідовно.
4. Вільне конструювання ідентичності. Розширені здатності ідентифікації, можливість особистості персоналізуватися за власним бажанням, тобто в процесі цілком усвідомленої самопрезентації чимось виділитися серед інших завдяки просування деяких особливих якостей та властивостей або успіхів і досягнень, які у реальності відсутні.
5. Особливість існування. Віртуальна особливість виникає як за волею самого прототипу (матеріального носія індивідуальних властивостей особистості), так за волею інших людей, які створюють власну інтерпретацію цієї особистості.
6. Автоматизація. Можливість повністю або частково симулювати активність віртуальної особистості, використовуючи комп'ютерні програми.
7. Публічність. Віртуальна особистість завжди створюється як публічна.

Моніторинги Інтернету показують, що кількість віртуальних особистостей, які активно функціонують у глобальній Мережі, збільшується. Більшість сучасних дослідників бачать у подібному прагненні до зміни ідентичності і бажанні створювати віртуальну особистість або приховуватися під нею, перш за все, психологічні проблеми.

Створення віртуальної особистості дає можливість відійти від статусної належності та її атрибутів, зовнішнього вигляду, а також від низки соціальних ознак: статі, віку, національності, економічного статусу та ін. Можливість максимального самовираження, аж до невідомої самозміни, є однією із найрозповсюджених мотивацій віртуальної комунікації її учасників.

Російська вчена Л. Михайлова виділила психологічні мотиви створення віртуальної особистості. Вони так чи інакше пов'язані з прагненням компенсувати об'єктивні або суб'єктивні труднощі реального спілкування та взаємозв'язку. Вона стверджує: «Оскільки потреба в спілкуванні є родовою потребою, вона є основою всієї життєдіяльності особистості, прагнення до її реалізації породжує безліч мотивацій, які не завжди відображають справжній реальний мотив. Таким мотивом може стати прагнення до спілкування, але таким, що не усвідомлюється особистістю». На думку вченої, цими мотивами є:

- 1) створення ідеального «Я» у віртуальній реальності дозволяє особистості з одного боку компенсувати те, що неможливо досягти, з іншого боку – надає можливість переносу віртуального в реальне;

- 2) прагнення реалізувати притаманні особистості агресивні негативні тенденції, які засуджуються оточуючими і які неможливо реалізувати в реальному соціальному середовищі;
- 3) бажання контролювати себе, свої деструктивні тенденції. У результаті відбувається деякий процес навчання, що надає можливість особистості контролювати їх у реальній дійсності;
- 4) бажання справити враження на оточуючих у відповідності до існуючих норм або у суперечності з ними, що залежить від ступені нормативності чи модальності особистості;
- 5) прагнення до влади, що засноване на відповідних якостях та властивостях, але таке, що не реалізується у соціальній дійсності у силу деяких обставин;
- 6) віртуальна зміна статі, що більш характерна для чоловіків;
- 7) прагнення випробувати раніш невипробуване. Віртуальна особистість створюється з метою дослідження нового досвіду [8].

Можна сказати, що в психічній діяльності людини відбуваються суттєві структурні та функціональні зміни. Вони торкаються пізнавальної, комунікативної та особистісної сфер. При цьому трансформуються операційна (виконавча) ланка діяльності, просторово-часові характеристики взаємодії суб'єкт-суб'єкт та суб'єкт-інформаційна система, процеси цілеспрямовань, потребнісно-мотиваційна регуляції і т.д.

Разом з тим О. Скородумова в своїй роботі приділила увагу об'єктивним факторам, що обумовлені характером сучасної епохи, як мотиву створення віртуальної особистості. Вчена зазначає, що для сучасної епохи базовим є принцип трансформації. Характер сучасних виробничих процесів пред'являє певні вимоги до співробітників, які повинні постійно змінюватися як у професійному, так у особистісному спілкуванні. З принципом трансформації пов'язана також ідея необхідності безперервного навчання, що забезпечує динамізм особистості. З іншого боку, О. Скородумова серед мотивів створення віртуальної особистості відзначила установку на опанування цінностей масової культури. Вона відзначає: «Культ споживання та розваги, пропаганда новизни вражень як самоцінності, зміна ролей як спосіб існування у швидкозмінливому світі, нарешті підвищує вірогідність розпаду реальної особистості та повне заглиблення у життєвий простір віртуальних світів» [10].

Одна з особливостей існування віртуальної особистості – зміна просторово-часових координат користувача Інтернету як мовної особистості, яка взаємодіє з іншими учасниками комунікації. Це особливо важливо, оскільки вони є певними точками відліку, відносно яких користувач сприймає оточуючу дійсність як поле бачення ретроспективи та перспективи світу. Дейктивні категорії «тут і зараз» у Мережі випробують зміни, оскільки, як зазначила О.Лутовінона, віртуальність «потенційна», так як «всі її компоненти існують потенційно, як можливі для реалізації «десь та колись». Потенційна природа віртуальності обумовлює розрив між нинішнім буттям комуніканта та ситуативним фоном розвитку дискурсу. Іншими словами, у рамках віртуальної комунікації при відсутності прямого візуального контакту можлива пролонгація часових інтервалів, що необхідні для зворотної реакції на отримане повідомлення, коментарів і т.п. В цьому сенсі віртуальна реальність модулюється та управляється, оскільки «в ній існує певна можливість управління подіями» при заданих умовах і параметрах» [4].

Таким чином, при віртуальному спілкуванні значущим стає внутрішній час комунікативної взаємодії. На перший план виходять фазові показники початку та завершення інтеракції. Іншими словами, в свідомості віртуальної мовної особистості відбуваються зміни загальнофактичних часових характеристик буттєво-антологічного плану на аспектуально-тривалі показники ситуативної часової орієнтації. Процес детемпоризації віртуальної мовної особистості – нейтралізація часового фактору в свідомості людини з наступними переключенням на асинхронну систему відліку, – знаходить відображення на мовному рівні, що є об'єктом дослідження лінгвістів.

В основі віртуальної особистості лежить мовна особистість. В.Gronbeck відзначає, що «результатом розвитку електронних засобів становиться трансформація мовної особистості. У всі часи пам'ять є рухомою силою у формуванні власного «Я», аутентичності мовної особи. Всі аспекти події ... одночасно становляться об'єктами людського досвіду, масово впливаючи у вигляді знаків/кодів на людську свідомість, що повторно переживає та осмислює минуле» [2: 40].

Про віртуальну особистість також як про мовну роблять висновок за мовленнєвою діяльністю, у центрі уваги ті ж самі аспекти та механізми, але є й своя специфіка. Спілкування стало квапливим, максимально спрощеним. Про це свідчать відмова від використання заголовних літер, розділових знаків, близьких до телеграфного синтаксису; використання великої кількості дотепних скорочень. У комунікативних стратегіях проявляється все більша наполегливість та прагматизм.

Широке використання розмовно-повсякденної лексики також свідчить про спрощення характеру спілкування. Відбувається стирання меж між неформальним та формальним спілкуванням. З'являються нові форми вираження емоцій: використання

заголовних літер для означення крику, «смайликів», вербального описання емоційних станів (grin, shrug).

Варто також запам'ятати один аспект – участь мовної особистості у віртуальній міжкультурній комунікації. Англійська мова, що є пріоритетною у просторі Інтернету, дозволяє представникам різних культур контактувати один з одним. Однак, як відзначає G. Steiner, «навмисно або ненавмисно англійська мова стає засобом руйнування природної лінгвістичної різноманітності, що, можливо, «являє собою непоправну екологічну втрату нашого часу» [3: 470].

З свого боку, M. Fettes у своїй роботі висловлює стурбованість, що Інтернет став засобом ієрархічного розподілу лінгвістичних умінь та ресурсів як усередині однієї нації, так і між різними державами та мовними системами. Це стало причиною нерівності лінгвістичних систем та поглинання одних мов іншими. Вчений вважає, що «мовна геостратегія має міститися у трактуванні та захисту кожною конкретною мовою певної ніші у глобальній лінгвістичній екосистемі» [1].

Крім того, виникає потреба в адаптації мовної особистості до специфіки віртуального світу, внаслідок чого відбуваються посування у культурно-мовних системах.

Зміни мовної особистості здійснюються у сукупності з формуванням віртуальної картини світу, в тому числі й мовної, що відображає життя у просторі Інтернету з її специфічними особливостями.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, за результатами дослідження можна зробити такі основні висновки:

мовна особистість отримує безмежні можливості самореалізації в Інтернеті. У зв'язку з цим спостерігається поява нової форми самореалізації особистості, тобто можна казати про так звану «віртуальну особистість»;

моніторинг Інтернету показують, що кількість віртуальних особистостей, які активно функціонують у глобальній Мережі, збільшується. Причина цього явища, що проявляється у прагненні до зміни ідентичності і бажанні створювати віртуальну особистість або приховуватися під нею, бачиться, перш за все, у психологічних проблемах сучасних людей;

орієнтація споживчої масової культури на отримання почуттєвих задовольств та інформаційної насиченості створюють передумову для сприйняття віртуального світу як найбільш бажаного;

процес детемперизації віртуальної мовної особистості – нейтралізація часового фактору в свідомості людини з наступними переключенням на асинхронну систему відліку, знаходить відображення на мовному рівні, що є об'єктом дослідження лінгвістів;

в основі віртуальної особистості лежить мовна особистість, тому що віртуальна особистість також є мовною за своєю мовленнєвою діяльністю, у центрі уваги якої знаходяться ті ж самі аспекти та механізми, але є й своя специфіка;

особистість, яка перебуває у просторі іншої мови, як правило, частково втрачає свою ідентичність у зв'язку з тим, що вона належить до іншомовного культурного простору.

Перспективи подальших досліджень. На основі теоретичного осмислення сутності поняття «віртуальна мовна особистість» і, враховуючи те, що будь-яка віртуальна мовна особистість належить до свого власного іншомовного культурного простору, в подальшому можна провести порівняльний аналіз користування Інтернетом представниками різних іноземних культурних просторів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Fettes M. Linguistic Ecology. Towards an Integrative Linguistic Science. Retrieved from the World Wide Web June 9, 2000 / M. Fettes. – Режим доступу : <http://www.esperantic.org/~mfettes/home.htm>.
2. Gronbeck V.E. Communication Media, Memory, and Social-Political Change in Eric Havelock / V. E. Gronbeck // The New Jersey Journal of Communication. – Vol. 8, 1. – The Intellectual Roots of Media Ecology. – Madison: NJ. Spring, 2000. – 297 p.
3. Steiner G. After Babel. Aspects of Language and Translation / G.Steiner. – London: Oxford University Press, 1975. – 475 p.
4. Горный Е. Цифровой человек и его права / Е. Горный. – Режим доступу: http://www.zhurnal.ru/staff/gornyy/texts/chart_hd.html.
5. Лутовинова О.В. Виртуальный дискурс: к определению понятия / О.В. Лутовинова. – Режим доступу : www.russian.slavica.org/article11701.html.
6. Казнова Н.Н. Трансформация языковой личности в Интернет-коммуникации: дис. на соискан. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02. 19 / Н.Н. Казнова. – Пермь, 2011. – 238 с.
7. Махін В. М. Теоретичні засади формування мовної особистості в історії розвитку європейського соціокультурного освітнього простору (середина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / В.М. Махін. – Луганськ, 2013. – 40 с.
8. Михайлова Л. И. Человек в виртуальной реальности – новый образ жизни / Л.И. Михайлова. – Режим доступу : www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Psihologia/12_93665.doc.htm.
9. Сазонова С.О. Антропонім в інтернет-комунікації (на матеріалі української, англійської та італійської мов) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 / С.О. Сазонова – Донецьк: МОН Укр. Донецький нац. ун-т, 2013. – 20 с.

10. Скородумова О. Феномен «виртуальної личности» в пространстве / О.Б. Скородумова. – Режим доступу: massmedia.ural-yeltsin.ru/usefiles/media/Skorodumova.doc. 7.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Храбан – викладач іноземних мов Київського військового лицюю імені Івана Богуна, аспірант Горлівського інституту іноземних мов.

Наукові інтереси: особливості електронного дискурсу, концепт та концептуальний аналіз, жанрово-мовленнєві особливості віртуального спілкування, гендерна лінгвістика.

УДК 811.112.2'42'27

СЕКВЕНЦІЙНА ПРИРОДА МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ВИБАЧЕННЯ

Олександра ШУМ'ЯЦЬКА (Львів, Україна)

У статті досліджено секвенційну природу мовленнєвого акту (МА) вибачення у сучасній німецькій мові. Визначено типологію секвенцій, компонентом яких виступає МА вибачення. Проаналізовано вибачення як ініціативний та реактивний МА.

Ключові слова: мовленнєвий акт вибачення, адресант, адресат, секвенція, ініціативний МА, реактивний МА.

This article explores the sequential nature of the speech act of apology in the modern German. Typology of sequences, a component of which is the speech act of apology, is defined. Apology is analyzed as a proactive and reactive speech act.

Key words: speech act of apology, sender, recipient, sequence, proactive speech act, reactive speech act.

У лінгвістиці сьогодні існує чимало досліджень, присвячених аналізу вибачення. Науковці намагаються розглядати комунікативну дію вибачення з різних теоретичних позицій. Але майже всі автори, які займаються аналізом вибачення, погоджуються, що вибачення є культурно зумовленим феноменом, який відіграє важливу роль у соціально значимій комунікативній діяльності людини, оскільки вибачення – один зі способів регулювання цієї діяльності, який запобігає можливим конфліктам або блокує наявні (Blum-Kulka, House; Olshtain, Cohen; Tavuchis; Wolfston; Wierzbicka; Fahey).

Мета пропонованої статті полягає у встановленні місця вибачення у можливих секвенціях МА, дослідженні їх структури та особливостей складових.

Об'єктом дослідження є мовленнєві секвенції, компонентом яких виступає мовленнєвий акт вибачення.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти 35 творів німецької художньої літератури ХХ-ХХІ століття, 10 сценаріїв німецьких кінофільмів, з яких методом суцільної вибірки виокремлено 579 прикладів вибачень. Серед досліджуваних одиниць відібрано ті, які виражають вибачення вербально, та здійснено їхній аналіз.

МА вибачення формують мовленнєві дії принаймні двох комунікативних партнерів. Ці дії утворюють різноспрямовану послідовність – від мовця до адресата і навпаки. Типове вибачення реалізується як компонент послідовності висловлень (секвенцій), коли мовець і адресат на основі інтелектуальних дій можуть встановити певний взаємозв'язок між висловленнями. Послідовність мовленнєвих дій у межах МА вибачення є певним інтегрованим цілим, де мовець демонструє негативну оцінку виконаної ним дії та почуття провини за виникнення ситуації, що склалася.

Беручи до уваги секвенційну природу МА вибачення, розглядаємо його як ініціативний та реактивний МА. За визначенням німецького мовознавця Д. Вундерліха, ініціативні МА відкривають низку послідовних МА, а реактивні – закривають їх або мають певне місце в послідовності, але не на початку [18: 300]. За Селівановою, секвенція – це певна кількість комунікативних ходів або реплікових кроків, які відповідають реакції на перший репліковий крок і релевантні з ними за змістом. Межа секвенції встановлюється на підставі завершення відповіді на перше запитання [6: 73].

Проаналізувавши фактичний матеріал, виділяємо наступні секвенції, компонентом яких виступає вибачення:

Зауваження/докір/звинувачення – вибачення. Зауваження, докір і звинувачення є негативно-оцінними висловлюваннями, що сконцентровані на вчинках і якостях адресата, які мовець вважає відхиленням від норми, та які, зазвичай, провокують реалізацію вибачення. У пропонованій секвенції вибачення є реактивним МА.

(1) *I. Prüfer: Wenn Sie sich kurz vorstellen könnten ...*

Johannes: Ach ja, Entschuldigung. Mein Name ist Johannes Scheffler [12: 9].

У наведеному прикладі реактивний МА вибачення (*Ach ja, Entschuldigung*) реалізується у відповідь на зауваження (*Wenn Sie sich kurz vorstellen könnten*). Прийшовши на іспит, Йоганнес через хвилювання забув представитися. На зауваження члена екзаменаційної комісії він реагує вибаченням та називає своє ім'я та прізвище.